

Peter Ørsted
24. april 1942 – 16. december 2015

AF
JESPER CARLSEN

Peter Ørsted døde kort før julen 2015, 73 år gammel. Han var først amanuensis og siden lektor i antikkens historie ved Institut for Historie ved Københavns Universitet gennem 37 år, inden han gik på pension i 2007. Peter Ørsted blev oprindeligt uddannet inden for forsikringsbranchen, men tog en klassisksproglig studentereksamen på aftenkursus. Han blev cand.mag. i latin og historie i 1970 og ansat som amanuensis i antikhistorie samme år. Han var i nogle år medlem af studienævn og institutbestyrelse, men universitetspolitik og administration interesserede ham ikke i synderlig grad. Det var undervisning, forskning og formidling, som stod i første række i hans mangeårige virke.

Peter Ørsteds publikationsliste omfatter godt 40 bøger og artikler foruden ni korte anmeldelser i *Historisk Tidsskrift* og anmeldelser i *Weekendavisen*, som han var tilknyttet i 1990'erne og 2000'erne. Hans forfatterskab falder i to genrer, som er karakteristisk for dansk antikhistorie og klassisk arkæologi. De danske publikationer er med få undtagelser formidling og henvendt til en bred dansk offentlighed eller gymnasieskolen, mens artiklerne og bøgerne på engelsk, tysk og fransk præsenterer de forskningsresultater, der gav ham bred international anerkendelse inden for den økonomiske historie i Romerrigets vestlige provinser og et bredt netværk ikke mindst blandt franske kollegaer.

Forskning

Peter Ørsteds første, mindre bog, *Vespasian og Spanien. Mål og midler i romersk provinsadministration* (1977), peger på mange punkter frem mod de emner, som han til stadighed beskæftigede sig med i sin forskning. Bogen indeholder blandt andet en paralleloversættelse af de bylove fundet på bronzetavler i Spanien, hvormed kejser Vespasian tildelte de frie indbyggere i Spanien latinsk ret. Det betød, at overklassen kunne opnå fuld romersk borgerret, når de havde beklædt et ledende embede i deres hjemby. Men selv om bogen er skrevet på dansk, er den ikke for lægfolk med sin meget tekniske gennemgang og diskussion af forskningshistorien og romerretlige termer som *commercium*, *municipia*, *colonia* og *ius latii* foruden forpagtningsaftaler (*locatio/conductio*). I konklusionen afstak Peter Ørsted linjerne for videre undersøgelser, som skulle vise sig at forblive det gennemgående fundament i hans forskning. Han skrev, at „de bylove og agrarlove, vi kender, er gennemsyret af 'locatio/conductio'. Man overtager tydeligvis dette sy-

Foregående side: Peter Ørsted i karakteristisk positur ved en udgravning i Segermesdalen i Tunesien i 1989. Kun cigarettens mangler. Foto: Jesper Carlsen.

stem uændret også i den lokale forvaltning og er altså vant til og kan tænke i disse baner,,¹

Den næste bog var *Romersk historieskrivning. En analyse af en række generelle træk i antikkens opfattelse af historiens væsen og formål* (1978), hvis tema står forholdsvis isoleret i forfatterskabet. Bogen er ikke en kronologisk gennemgang af de romerske historikere i perioden 200 f.Kr.-200 e.Kr., men en diskussion af vigtige temaer i romersk historieskrivning. Det gælder eksempelvis *magistra vitae*-princippet, årsags-sammenhænge, sandhed og tendens. Konklusionen er klar og tydelig, nemlig at romersk historieskrivning ikke var en videnskab, men en særlig litterær genre med det formål at belære læserne.

Peter Ørsted betragtede selv med rette sin disputats *Roman Imperial Economy and Romanization. A Study in Roman Imperial Administration and the Public Lease System in the Danubian Provinces from the First to the Third Century A.D.* (1985) som sit videnskabelige hovedværk. Både form og indhold gør imidlertid denne tilbundsgående undersøgelse om sammenhængen mellem romanisering og den offentlige økonomi i Romerriget i tidlig kejsertid svært tilgængelig selv for fagfolk. Alle kilder er citeret på originalsproget uden oversættelse, og som J.E. Skydsgaard, der var formand for bedømmelsesudvalget, skrev i sin anmeldelse, der byggede på hans opposition ved forsvaret 6. december 1985: „Denne tesis har en enkelhed over sig, der umiddelbart er sympatisk og indlysende, når den en gang er fremsat. Forfatterens måde at underbygge sin tesis på er imidlertid alt andet end enkel,,²

Værket består af fire dele, hvoraf overskriften på den teoretiske og metodiske indledning, „The Family, the City, and the Empire,, antyder et begrebsapparat med inspiration hentet hos Max Weber. Peter Ørsted anvender således idealtyper, hvis indhold illustreres med komplicerede figurer. I anden del analyseres det romerske forpagtningsystems terminologi med udgangspunkt i en filologisk-historisk metode, og det er især denne diskussion, som nogle gange forekommer unødigt kompliceret og teknisk. Den tredje del, som klart er bogens bedste, består af to casestudies, hvor Peter Ørsted undersøger minedriften i den kejserlige provins Noricum, det nuværende Østrig, og toldopkrævningen i Illyricum på Balkan. I begge tilfælde kan Peter Ørsted påvise, at forpagterne hovedsageligt er romaniserede provinsboere, der på denne måde inddrages i administrationen af Romerriget. I konklusionen, „Test Cases and Ideal Types,, sammenfattes undersø-

¹ P. Ørsted: *Vespasian og Spanien. Mål og midler i romersk provinsadministration*, København 1977, s. 92.

² J.E. Skydsgaard, *Historisk Tidsskrift*, 86, 1986, s. 308.

gelsens resultater, og Peter Ørsted diskuterer, på hvilket tidspunkt det skitserede forpagtningssystem ophører i 200-tallet e.Kr.

Bogen vakte ikke blot eftertanke, men æggede også til modsigelse i den internationale forskningsverden. De få anmeldelser i udenlandske tidsskrifter var overvejende kritiske, men den hårdeste og delvist uretfærdige dom fældede den indflydelsesrige Oxford-professor P.A. Brunt: „In general I find his book one of inspissated darkness, through which all kinds of errors can still be glimpsed, and for that reason I have been unable to make use of it...“³ Alligevel skabte bogen Peter Ørsted et ry som en økonomisk historiker på et højt internationalt niveau, og han var medarrangør af antiksessionen på de økonomisk-historiske verdenskongresser i 1990 og 1994.

Peter Ørsted vendte i en lang række artikler i danske og internationale tidsskrifter og antologier tilbage til disputatsens to casestudies – minedrift⁴ og toldoprævning⁵ – men gradvist inddrog han også andre aspekter af forpagtningssystemet i sine undersøgelser. Det gjaldt den vigtige, men ofte oversete saltudvinding,⁶ og ikke mindst forpagt-

³ P.A. Brunt: *Roman Imperial Themes*, Oxford 1990, s. 426. Af anmeldelser var den mest kritiske T. Pekáry i *Bonner Jahrbücher*, 188, 1988, s. 621-623, som både kritiserede bogens vanskeligt tilgængelige form og den manglende definition af økonomi. Mere afbalancerede var R. Rilinger i *Anzeiger für die Altertumswissenschaft*, 45, 1992, s. 247-251, og L. Foucher i *Latomus*, 48, 1989, s. 242-243, der begge var uenige i konklusionerne, men fremhævede bogen som et væsentligt bidrag til forståelsen af Donauprovinsernes udvikling.

⁴ P. Ørsted: „Romanisering og økonomi“, *Piranesi*, 5, 1990, s. 7-26; „Romersk minedrift“, H. Damgaard Andersen, A. Cordsen, H.W. Horsnæs & K. Slej (red.), *Klassisk arkæologiske Studier 2*, København 1995, s. 151-170; „Roman State Intervention? The Case of Mining in the Roman Empire“, E. Lo Cascio & D.W. Rathbone (red.), *Production and Public Powers in Classical Antiquity*, Cambridge 2000, s. 70-76; „Roman Gold Mining. Ownership and Administration“, B. Magnus (red.), *Roman Gold and the Develo‍pment of the Early Germanic Kingdoms*, Stockholm 2001, s. 15-26.

⁵ P. Ørsted: „*Ad publicanos*. Zwei Zollstationen und ihre Bedeutung für die Territorialgeschichte von Vienna bsw. Emona“, *Acta Archaeologica Academia Scientiarum Hungaricae*, 41, 1989, s. 175-188; „*Quattuor publica Africae*: Custom Duties or Landtax?“, *L’Africa romana*, 9, 1992, s. 813-829; „*Locatio publicorum* and the Economy of the Provincial Cities“, T. Kotula & A. Kadomirski (red.), *Les élites provinciales sous le Haut-Empire*, Wrocław 1997, s. 139-150; „Öffentliche Ökonomie, Besteuerung und Produktion im Römischen Reich von ca. 100 v. Chr. bis 250 n. Chr.“, *Münsterische Beiträge zur antiken Handelsgeschichte*, 16, 1997, s. 35-56. Lidt anderledes „*Regiones Italiae*, Ehreninschriften und Imperialpolitik“, A. Damsgaard-Madsen, E. Christiansen & E. Hallager (red.), *Studies in Ancient History and Numismatics Presented to Rudi Thomsen*, Aarhus 1988, s. 124-138.

⁶ P. Ørsted: „Salt, Fish and the Sea in the Roman Empire“, I. Nielsen & H.S.

ningen af jord. Hertil har vi en lang række vigtige indskrifter fra 100- og 200-tallet e.Kr., som regulerer forholdene på kejserlige ejendomme i Africa Proconsularis, det moderne Tunesien, og som kaster lys over forpagtningsaftalernes indhold og den sociale struktur på disse godser. Administrationen med en kejserlig procurator i spidsen og forpagtere på forskellige niveauer, som betalte afgifter i kontanter eller i naturalier, er i princippet det samme som ved minedriften i Noricum og andre dele af det romerske forpagningssystem.⁷

De sidste undersøgelser var en naturlig udløber af det såkaldte „Projekt Africa Proconsularis“, som Peter Ørsted etablerede i samarbejde med danske og tunesiske historikere og arkæologer. Samarbejdet om et feltprojekt mellem klassiske arkæologer og antikhistorikere var nyt i Danmark på dette tidspunkt, og formålet var en empirisk undersøgelse af den ellers meget teoretiske diskussion af forholdet mellem by og opland i Romerriget, som gik tilbage til slutningen af 1800-tallet. Debatten var blevet genåbnet af M.I. Finley i den meget indflydelsesrige *The Ancient Economy* (1973), som Peter Ørsted havde benyttet som bredt værk i sin områdeundervisning 1977-1978 med titlen „Den antikke produktionsmåde“. Efter flere års forhandlinger med de tunesiske myndigheder gennemførtes der med støtte fra Carlsbergfondet og Det Humanistiske Forskningsråd i årene 1987 til 1990 feltarbejde i dalen omkring den antikke by Segermes 75 kilometer syd for Tunis. Feltarbejdet bestod af systematiske markvandring, udgravninger i byen og på udvalgte gårde samt registrering af arkitekturrester som beboelse, cisterner, mausoleer og gravpladser for at fastslå bebyggelsesmønstret i området. Denne materialeindsamling hører stadigvæk til blandt de mest omfattende og ambitiøse i det romerske Nordafrika.

Dette pionerprojekt var Peter Ørsteds hjertebarn, men blev også en skuffelse, som han aldrig rigtigt overvandt. Der var flere årsager. For det første skabte projektet allerede fra begyndelsen i 1984 en række personlige og faglige uoverensstemmelser, som medførte udskiftning i deltagerkredsen og kostede flere venskaber. For det andet forblev den vigtige diskussion om forholdet mellem arkæologi og historie uafklaret, og Peter Ørsted opnåede aldrig fortrolighed med arkæologisk materiale og metode, selv om han med stort held benyttede histo-

Nielsen (red.), *Meals in a Social Context. Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World*, Aarhus 1998, s. 13-35.

⁷ P. Ørsted: „From Henchir Mettich to the Albertini Tablets. A Study in the Economic and Social Significance of the Roman Lease System (locatio-conductio)“, J. Carlsen, J.E. Skydsgaard & P. Ørsted (red.), *Landuse in the Roman Empire*, Rom 1994, s. 115-125; „Land's End or Where is the Roman Empire?“, P. Herz & G. Waldherr (red.), *Landwirtschaft im Imperium Romanum*, St. Katharinen 2001, s. 205-219.

risk geografi i sine egne undersøgelser og havde et indgående kendskab til Segermes-dalens topografi. Det er ikke tilfældigt, at mens han var hovedredaktør af det tredje og sidste bind af publikationen *Africa Proconsularis. Regional Studies in the Segermes Valley of Northern Tunisia* (2000) med undertitlen *Historical Conclusions* og ved flere lejligheder havde publiceret foreløbige rapporter,⁸ så bidrog han ikke til de to første bind fra 1995, hvor det arkæologiske materiale blev publiceret og fortolket.

Til gengæld er de fem bidrag til det tredje bind på mange måder de bedste artikler af Peter Ørsted og rummer en syntese af hans opfattelse af økonomien i Romerriget. Det gælder ikke mindst det store kapitel om befolkningen og produktionen i Segermes-dalen, som Peter Ørsted forsøger at kvantificere gennem komparative studier. I konklusionen med den sigende titel „From the Ideal to the Real„ sammenfatter Peter Ørsted projektet og Segermes-dalens historie med den prægnante formulering: „On this background, and as my main conclusion, I would just as little call North Africa Roman as I would call India British.,“⁹

Formidling

Peter Ørsteds første, lille populærvideenskabelige bog, *Det romerske klassesamfund – et debatoplæg om den sociale struktur på Claudius' tid* (1978), byggede på tre radioforedrag, som han havde holdt i anledning af TV-serien „Jeg, Claudius.,“ der byggede på Robert Graves' roman, og en stor Pompeii-udstilling på Louisiana. Det blev indledningen til en omfattende foredragsvirksomhed med et meget stort og trofast publikum på Folkeuniversitetet og i de folkelige oplysningsforbund. Peter Ørsted kunne som få gøre Romerriget levende for sine tilhørere og binde en elegant sløjfe ved foredragets afslutning. Det var disse mange foredrag, som dannede grundlaget for hans mest solgte og mest vellykkede

⁸ P. Ørsted & L. Ladjimi Sebāi: „Town and Countryside in Roman Tunisia: a Preliminary Report on the Tuniso-Danish Survey Project in the Oued R'mel Basin in and around Ancient Segermes.,“ *Journal of Roman Archaeology*, 5, 1992, s. 69-96; P. Ørsted: „Historie og arkæologi i det romerske imperium. Project Africa Proconsularis.,“ *Historisk Tidsskrift*, 93, 1993, s. 1-28; „Aménagement et dynamique territoriale dans le bassin de Segermès (Tunisie) à l'époque romaine.,“ *Antiquités Africaines*, 34, 1998, s. 157-173; „To be a *colonus* or not to be. The Colonate in the Valley of Segermes (Roman Tunisia),“ *Pallas*, 64, 2004, s. 91-98; „The Segermes Project. Population and Production in the Roman Province of Africa Proconsularis.,“ F. Kolb & E. Müller-Luckner (red.), *Chora und Polis*, München 2004, s. 303-323.

⁹ P. Ørsted, J. Carlsen, L. Ladjimi Sebāi & H. Ben Hassen (red.), *Africa Proconsularis. Regional Studies in the Segermes Valley of Northern Tunisia*, Aarhus 2000, s. 187.

de populærvidenskabelige bog *Romerne. Dagligliv i det romerske imperium* (1989). Den „er en personlig og udadvendt bog ... Men det er ikke en lærebog i gængs forstand. Den er skrevet til – og tilegnet – den stille, lydhøre og forsigtigt spørgende tilhører på anden række„ (s. 7). Det gav sig udslag i, at førsteudgaven med fuldt overlæg manglede en litteraturliste, fordi den erfarne universitetslærer ikke ønskede, at hans kollegaer skulle tillade deres studerende at opgive den på deres petita. Litteraturlisten blev først tilføjet i femteudgaven fra 2006, hvor også en del af hans egne fotooptagelser blev udskiftet med mere professionelle illustrationer.

Bogen følger en fiktiv romersk soldat, Saio, der har været udstationeret ved Hadrians Mur, men som efter sin hjemsendelse vil tilbage til sin fødeegn i Syrien. Herved skabtes en enestående ramme om bogens tre dele, hvoraf den første beskriver det romerske imperium. Anden del behandler først byen og dens institutioner, da Saio ankommer til Aquincum, nutidens Budapest i Ungarn. Derefter tages landet og ikke mindst landbruget under behandling inden det afsluttende afsnit om den romerske familie.¹⁰ Hermed kommer Peter Ørsted hele vejen rundt i sin indføring i romernes dagligliv, og bogen er rigt illustreret med sort-hvid billeder og lange velvalgte citater, hvoraf mange er indskrifter, der blev oversat til dansk for første gang. Peter Ørsteds indgående kendskab til lokaliteterne mærkes i den levende bog, men det er ikke tilfældigt, at forfatteren i epilogen lader Saio sejle hele vejen fra Aquincum til Antiochia i Syrien. Peter Ørsted interesserede sig aldrig for den græsktalende østlige del af Romerriget og kun i begrænset omfang for Italien. Det var de vestlige provinser, som stod hans hjerte nærmest, og den kærlighed gennemstrømmer *Romerne*.

Peter Ørsted blev efter den store og velfortjente succes med *Romerne* stadig mere optaget af sit populærvidenskabelige forfatterskab. Den næste bog var *Gajus Julius Cæsar. Politik og moral i det romerske imperium* (1994), som supplerede *Romerne* ved at diskutere romersk politik set gennem en ledende politikers øjne. Bogen var ikke nær så helstøbt som *Romerne*, men den solgte alligevel i pæne oplag og blev oversat til svensk, norsk og japansk. Samtidig med – men ikke mindst efter arbejdet med det afsluttende bind i Segermes-projektet – fortsatte Peter Ørsted med stor energi og entusiasme sin foredragsvirksomhed og formidlende forfatterskab. Han lavede to kildehæfter til gymnasiets hi-

¹⁰ Det emne havde han allerede tidligt taget op i en ofte oversat, men fremragende artikel: P. Ørsted: „Romerske børn,, J. Christiansen, M. Moltesen & A.M. Nielsen (red.), *Børn i antiken*, København 1979, s. 115-124.

storieundervisning¹¹ og skrev den lille bog *Danmark før Danmark. Romerne og os* (1999) om romernes kulturelle kontakt med germanerne. Her anvendte han samme teknik som i *Romerne* ved fiktive indledninger til de fem kapitler om vejene mellem Rom og Danmark.

Hovedværket i forfatterskabets sidste del er dog *Nero – kejser i Rom* (2004). Her forsøger Peter Ørsted langt hen ad vejen at frikende den unge kejser for de fleste forbrydelser, som både antik og moderne historieskrivning har anklaget Nero for: drabet på sin mor, Roms brand og kristenforfølgelser. Selv om Peter Ørsted sikkert går alt for langt i sit forsøg på rehabilitering af Nero som „en glad, lille begavet dreng med sans for humor“, så er bogen et fint eksempel på en reflekteret historieskrivning for et bredt publikum. Kilderne får igen lov til at tale meget, mens der er færre illustrationer i forhold til *Romerne* og *Gajus Julius Cæsar*.

Det er i øvrigt meget karakteristisk, at Peter Ørsted næsten som en antik forfatter ændrede i teksten i de forskellige udgaver og oplag ved at rette fejl, som han selv eller anmeldere havde opdaget. Det gjaldt ikke mindst bogen om Cæsar, hvis førsteudgave er skæmmet af en lang række faktuelle småfejl, som dog aldrig nåede op på et meningsforstyrrende plan. I tredjeudgaven fra 2006 var indledningen således omstruktureret, og det meste af billedmaterialet fornyet.

Mod slutningen af sin ansættelse begyndte Peter Ørsted at føle sig marginaliseret, og han gik på pension i 2007 som 65-årig for at helleg sig sine studier og ikke mindst sit forfatterskab og familien. Kronisk sygdom lagde hurtigt en dæmper på det første, men han blev i 2010 udnævnt til årets SFINX af tidsskriftet med samme navn, fordi han „på en ganske særlig måde har ydet en indsats for formidlingen af middelhavskulturen,“. Denne indsats havde tidligere to gange skaffet ham indstilling til *Weekendavisens* litteraturpris. Peter Ørsted havde ganske vist ikke haft megen forbindelse til dette populærvidenskabelige tidsskrift, men det udgav hans sidste bog, *Romere, keltere og Frankrig* (2013), som han havde arbejdet på gennem mange år. I denne rigt illustrerede bog vendte Peter Ørsted tilbage til romaniseringsprocessen i Frankrig fra Cæsars erobring af Gallien til ca. 200 e.Kr. Peter Ørsted så udviklingen som en frugtbar symbiose af gallisk og romersk kultur, der kunne inspirere nutiden: „Men hvordan i alverden det kunne lade

¹¹ P. Ørsted: *Arven fra Rom*, København 2000; *Liv og arbejde i det romerske imperium*, København 2001. Hertil kan føjes kapitlet „500 f.Kr. – 200 e.Kr. Et verdensrige af bystater,“, M. Carstensen, J. Frese, J. Mentz, A. Olsen & J. Olsen (red.), *Menneske. Samfund. Historie. Kapitler af verdenshistorien*, København 1988, s. 37-68.

sig gøre at opbygge et frugtbart samarbejde med det udgangspunkt, er på samme tid et meget gammelt og dog sørgeligt aktuelt spørgsmål. Ligger svaret måske i Gallien?,¹²

Peter Ørsted var gennem sit mangeårige virke som universitetslærer vejleder af mange specialer og en håndfuld ph.d.-studerende. Hans bedste tid var uden tvivl 1980'erne, hvor han i nogle år var formand for Historisk Samfund og næstformand for Folkeuniversitetet i København. Han samlede en gruppe af specialestuderende omkring sig med sin områdeundervisning i forskellige vestlige provinser, samtidig med at han arbejdede på sin disputats og forberedte feltarbejdet i Tunesien. Undervisningen blev ofte afsluttet med en ekskursion, og han fejrede for eksempel i 1982 sin 40-års fødselsdag sammen med de studerende i Budapest. Peter Ørsted var en meget venlig og imødekommende person, som gennem mange år med stor fornøjelse sammen med gamle venner, kollegaer og studerende spillede skak og badminton.

Peter Ørsted må som antikhistoriker siges at være rundet af en historisk-filologisk tradition, selv om han hele tiden søgte at have en teoretisk ramme omkring sine undersøgelser. Man finder lange etymologiske udredninger og definitioner i såvel de videnskabelige som de populærvidenskabelige publikationer. Han skabte ingen egentlig skole, men han gav en fakkell videre. Hans bestandige krav om førstehåndskendskab til kilder og geografiske lokaliteter sammen med formidlingen af egne forskningsresultater til et bredt dansk publikum har været en bestandig inspirationskilde for den følgende generation af danske antikhistorikere.

¹² P. Ørsted: *Romere, keltere og Frankrig*, København 2013, s. 11.